

Avoim seminaari 10.2.2018 klo 9 Sajos, Inari
Totuus- ja sovintokomissioiden kansainvälisiä
kokemuksia: Suomen valtion ja saamelaisten
välisiä suhteita käsittelevän komission
perustamisen edellytykset

Valtioneuvostolle

Asia: Lausunto koskien Suomen valtion ja saamelaisten välisiä suhteita käsittelevän komission perustamisen edellytyksiä

Viite: Bihtožat ry:n puheenjohtajan valtioneuvostolle 23.1.2018 lähettämä kirje
"Kuultuani huhuja siitä, että valtioneuvosto on asettanut työryhmän selvittämään harjoitetun suomalaistamispolitiikan aiheuttamia mentaalisia, psyykkisiä, taloudellisia ja ihmisoikeudellisia seuraamuksia vähemmistönä oleville Suomen alkuperäisille asukkaille, saamelaisille, pyydän valtioneuvostoa myöntämään sukuseuralle Bihtožat ry. lausunnon antajan aseman sovintoprosessissa." Bihtožat ry puolesta pj. OP

Lausunto:

Avoimen seminaarin 10.2.2018 aihevalinta viittaa siihen, että valtioneuvoston tarkoituksena on kansainvälisten totuus- ja sovintokomissioiden kokemusten perusteella selvittää, onko Suomen valtion ja saamelaisten välisiä suhteita käsittelevän komission perustamiselle edellytyksiä, ilmeisestikin sanan edellytyksiä merkityksessä tarvetta.

Mitä ovat ne kansainväliset kokemukset, jotka ovat relevantteja Suomen valtion ja saamelaisten välisiä suhteita käsittelevän komission perustamisen edellytyksinä?

1. Neko, miten totuus- ja sovintokomissiot ovat toimineet?
2. Vaiko ne, mitä aiheita totuus- ja sovintokomissiot ovat valinneet?
3. Vaiko ne, miten mahdolliset oikeudenloukkaukset on sovitettu?

Kun siitä, miten kansainväliset totuus- ja sovintokomissiot ovat toimineet, mitä aiheita ne ovat valinneet käsiteltäväksi ja miten oikeudenloukkaukset on sovitettu, ei voida päätellä, mitä ovat Suomen valtion ja saamelaisten välisiä suhteita käsittelevän komission perustamisen edellytykset, niin katsomme, että Suomen valtion ja saamelaisten välisiä suhteita käsittelevän totuus- ja sovintokomission perustamisen edellytyksenä tulee olla myönteinen vastaus kysymykseen:

Onko Suomen valtio tai Suomen suuriruhtinaskunta kohdellut saamelaisia

1. Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (1966) tai
  2. Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (1976) tai
  3. ILO:n alkuperäiskansasopimuksen nro 169 (1991) tai
  4. YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen (2007)
- kohtien 1. ja 2. tarkoittamien oikeuksien ja kohtien 3. ja 4. tarkoittamien alkuperäiseen asumiseen perustuvien subjektiivisten ihmisoikeuksien osalta saamelaisten oikeuksia loukkaavalla tavalla.**

Suomen valtionjohto ei, eikä viranomaishallintokaan ole kiistänyt sitä, etteikö ainakin saamelaisten maahan liittyviä oikeuksia olisi loukattu,

Hyvärinen lienee oikeassa siinä, että **joidenkin saamelaisten maahan liittyviä oikeuksia loukattiin** uudisasutuksen ja erilaisten väliaikaisten järjestelyjen toteuttamisella ja ehkä vielä isojakojen toimeenpanollakin.

Jouko Sillanpää, Ylä-Lapin isojaot ja saamelaisten maa-oikeudet, Maanmittaus 81:1-2 (2006)

mutta näitä oikeudenloukkauksia on puolusteltu vetoamalla kansalaisten yhdenvertaisuuteen,

... saamelaisten ääni ja tahto pääsee esiin mm. valituksissa ja oikeuden pöytäkirjoissa. Huomattakoon, että saamelaiset eivät ole tässä suhteessa olleet sen heikommassa asemassa kuin esim. suomalainen rahvas. ...

Sen voi myös sanoa, että **valtio on** kautta historian **kohdellut** varsinkin **maapolitiikassaan Lapin asukkaita yhdenvertaisesti** Lapin asukkaina, tekemättä eroa etnisyyden perusteella.

Oikeusministeriö (2006), Lapinmaan maa-oikeudet (Vahtola et al.)

ja sillä, että loukkaukset ovat tapahtuneet varsin pitkän ajan kuluessa,

Nämä mahdolliset **oikeudenloukkaukset tapahtuivat** vähitellen ja inhimillisestä näkökulmasta katsottuna varsin **pitkän ajan kuluessa**. Uudisasutuksen alkamisesta isojakojen lainvoimaiseksi tuloon ehti kulua aikaa noin 200 vuotta.

Jouko Sillanpää, Ylä-Lapin isojaot ja saamelaisten maa-oikeudet, Maanmittaus 81:1-2 (2006)

ja sillä, että mahdolliset loukkaukset ovat kohdistuneet tiedostamattoman vähäväkiseen väestönosaan.

Mahdolliset **oikeudenloukkaukset kohdistuivat niin vähäväkiseen väestönosaan, ettei niitä ilmeisesti edes kunnolla tiedostettu.**

Jouko Sillanpää, Ylä-Lapin isojaot ja saamelaisten maa-oikeudet, Maanmittaus 81:1-2 (2006)

Kansalaisten yhdenvertaisuuden asettaminen oikeusjärjestyksen ja viranomaishallinnon ensisijaiseksi perusteeksi todistaa siitä, että Suomen valtio on harjoittanut saamelaisia kohtaan kokonaisvaltaista suomalaistamiskäytäntöä. Sen takia saamelaisten subjektiivisia oikeuksia ei ole otettu huomioon sen enempää lainsäädännössä kuin viranomaisten täytäntöönpanemissa hallintotoimissa.

Sen, että saamelaisilla on subjektiivisia oikeuksia, on eduskunta tunnustanut vuonna 1976 todetessaan vesialueiden rajankäynnin yhteydessä kalastamisen pohjoisilla vesialueilla olevan vähemmistökansan etuja eli saamelaisten subjektiivisia oikeuksia. Asuinpaikassa (veromaa) ja asuinalueella (lapinkylä) tapahtuvan kalastamisen tunnustamisesta saamelaisten etuihin kuuluvaksi oikeudeksi seuraa, ettei metsästämistä ja kotitarveporonhoitoakaan voida kiistää vähemmistökansan subjektiivisina oikeuksina sanotuilla alueilla.

Eduskunta sai vuonna 1976 Kekkosen toimikunnan mietintöön perustuvan esityksen, joka sisälsi ehdotukset laiksi vesialueiden rajankäynnistä Inarin, Enontekiön ja Utsjoen kunnissa sekä laiksi **kalastamisesta pohjoisilla vesialueilla**. Eduskunnassa esityksen käsittely pitkittyi asian muututtua **vähemmistökansan etuihin** liittyväksi poliittiseksi kysymykseksi. Kun vielä ilmeni, että esitettyjen lakien säätäminen edellyttäisi perustuslain säätämisjärjestystä, hallitus veti lopulta esityksensä pois (Pohjola 1995, s. 153–154). Jouko Sillanpää, Ylä-Lapin isojaot ja saamelaiden maa- ja metsäoikeudet, Maanmittaus 81:1-2 (2006)

Vähemmistökansan oikeuksien, siis saamelaiden subjektiivisten oikeuksien, **jotta ne olisivat subjektiivisia oikeuksia, täytyy perustua sellaiseen perusteeseen, johon vastaavat valtaväestön oikeudet eivät voi perustua**. Kun saamelaiset ovat Lapin alkuperäisiä asukkaita, niin saamelaiden talojen asema kiinteistöinä perustuu omaehtoiseen elannon hankkimiseen ja asumiseen perinteisessä asuinpaikassa (veromaa) ja perinteisellä asuinalueella (lapinkylä), kun taas valtaväestön talojen asema kiinteistöinä perustuu valtion Lappia koskeviin asuttamissäännöksiin kruunun omistamina tiloina (kruunun uudistila, kruunun vuokratila, kruunun torppa).

Saamelaiden **veromaiden uudistiloiksi mukauttamisen rinnastaminen asuttamiseksi, loukkasi saamelaiden omistus- ja hallinto-oikeutta, sillä valtio ryhtyi asuttamista koskevan lainsäädäntönsä nojalla määräämään myös saamelaiden omistamien talojen asumisoikeudesta**. Esim. Virallisen lehden virallinen ja laillinen julistus 15.12.1904 kertoo, että veromaasta uudistilaksi mukautetun Qvadniļjokka talon omistaja, on joutunut hakemaan asumisoikeutta kruunulta omistusoikeudestaan huolimatta.

Virallisia ja laillisia julkutuksia.

Koska talokas Antti Petterinpoika Helander on täällä tehnyt anomuksen saada yksinään asumisoikeuden puoleen **Qvadniļjokka** nimiseen 1/2, manttaalit kruunun-taloon N:o 19 Utsjoen pitäjän Outakosken kylässä Lapin kihlakuntaa, johonka tilan-osaan hänellä jo ennestään on asumisoikeus yhdessä sisarensa Ingan kanssa, joka nyttemmin luovutuskirjalla viime Syyskuun 10 päivältä on luovuttanut osansa asumisoikeudesta hakijalle, niin kehoitetaan täten niitä, jotka luulevat itsellensä olevan paremman oikeuden tuohon tilaan ja haluavat päästä asukkaiksi siihen tahti joilla on alaikäisten oikeutta siihen valvottavana, ennen kunkin kuukauden kuluttua tästä päivästä lukien tänne jättämään kirjalliset hakemuksensa, mainetodistuksensa sekä ne muut kirjat ja todisteet, joita he tarvitsevat hyväkseen käyttä.

Oulun Lääninkonttorissa, Joulukuun 5 p:nä 1904.

Käskystä:
A. G. Sahlgren,
mtty.

7193(3-8)

Implisiittisellä ”asuttajan omistusoikeudella” valtionhallinnon (Lapin lääninhallitus ja maanmittauslaitos) viranomaiset ryhtyivät täytäntöön panemaan isojakotoimituksia (isojakolaki 1925) kruunun omistamien uudistilojen, vuokratilojen ja torppien lisäksi myös saamelaiden omistamiin ja perinteisesti asumiin taloihin eli veromaista kruunun uudistiloiksi mukautettuihin tiloihin. Saamelaiskulttuuritoimikunnan mietinnössä 66/1985 on näin toteutettua isojakotoimitusta pidetty osoituksena Suomen valtion harjoittamasta **asuttajakolonialismista** saamelaiden asuinalueella.

1920-luvun toimenpiteitä on kuvailtu nuoren suomalaisen "oikeusvaltion laillistetun kolonialismin mallikkaimmiksi ympyröiksi". Saamelaisen kyläkunnan oikeudet kaventuivat elinkeino-oikeudeksi poronhoitoon, kalastukseen ja metsästykseseen. Maanomistusoikeuden saivat uudistilalliset, jotka alunperin olivat johtaneet oikeutensa lapinkyläisten maista sekä ne saamelaiset, jotka olivat omaksuneet suomalaisen elämäntavan eli talonpojan elinkeinot.

Saamelaiskulttuuritoimikunnan mietintö 66/1985

Epäilemättä joidenkin **saamelaisten maahan liittyviä oikeuksia on loukattu ainakin uudisasutuksen toteuttamisella ja isojakojen toimeenpanolla**, niin kuin maanmittauslaitoksen selvitysmies Jouko Sillanpää (2006) on raportissaan todennut. Eikä ole epäilystäkään siitä, etteivätkö saamelaisiin kohdistuneet oikeudenloukkaukset perustu Suomen valtion ja/tai Suomen suuriruhtinaskunnan lainsäädäntöön ja viranomaisten täytäntöön panemisiin toimituksiin.

Saamelaisten elannon hankkimisen ihmisoikeuksia loukkaavien säädösten laatiminen ja viranomaistoimitukset ovat jatkuneet Suomen valtion toimesta alkuperäiskansojen sorron ja syrjimisen kieltävistä kansainvälisistä sopimuksista huolimatta. Uutena saamelaisten ja saamelaisten oikeuksien eliminoimisen ilmionä on saamelaisten subjektiivisten oikeuksien siirtäminen valtaväestölle, ilmeisenä verukkeena ”kun ei enää tiedetä kenelle oikeudet kuuluvat”.

Tenojoen kalastussääntöä koskevan sopimuksen ja kalastussäännön eräiden määräysten aiheuttamien menetysten korvaamisesta annetun lain 501/1991 soveltaminen ei kuitenkaan näytä hallintoviranomaisten taholta aiheuttavan ”kenelle oikeudet kuuluvat”- tulkinnan suhteen ongelmia. Valtaväestöön kuuluvat kesämökkkitontteja ostaneet henkilöt ovat viranomaistulkinnan mukaan yhtäläisesti saamelaisten kanssa oikeutettuja korvauksiin vuosien 1972 ja 1989 Tenojoen kalastussäännöstä aiheutuneista menetyksistä, vaikka heille ei reaalisesti ole edes voinut koitua menetyksiä näistä kalastussäännön määräyksistä.

Eduskunnan vuonna 1976 tunnustama saamelaisten subjektiivinen oikeus, kalastaminen pohjoisilla vesialueilla, on muuttunut viranomaistulkinnan myötä kiinteistöperusteiseksi oikeudeksi siten, että saamelaisten subjektiivinen kulttuuriperusteinen pato- ja verkkopyynti on siirtynyt myös valtaväestöön kuuluvan huvikalastajan oikeudeksi. Kun korvauksen kohteena ovat saamelaisten elannon hankkimiseen ja kulttuuriperusteiseen pato- ja verkkopyyntiin kohdistuneet rajoitukset, niin **on saamelaisten oikeuksia loukkaavaa asettaa valtaväestöön kuuluvat kesämökkkitonttien omistajat myöhemmin laaditun lainsäädännön (Kiinteistönmuodostamislaki 12.4.1995/554) nojalla oikeutetuiksi saamaan korvausta saamelaisten menettämistä pato- ja verkkopyyntioikeuksista.**

Saamelaisten subjektiivisten pyyntikulttuurioikeuksien ja saamelaisten menettämistä pyyntioikeuksista maksettavien korvausten siirtämisestä valtaväestölle on ainakin YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevalla julistuksella (2007) sanansa sanottavana.

Kun kiinteistöt eivät voi olla pato- ja verkkopyytäjiä, vaan pyytäjiä voivat olla vain kyseisen kiinteistön saamelaiset asukkaat, niin viranomaistulkintaan perustuvat kiinteistökohtaiset korvaukset ovat lain 501/1991 hengen vastaisia maksettaessa korvauksia niillekin, jotka eivät ole koskaan padolla ja verkolla pyytäneet, ja joilla ei ole ollut edes pyynnin edellyttämää veneoikeutta.

Kysymys siitä, kenelle kuuluvat saamelaisten subjektiiviset asuinpaikkaan (veromaa) liittyvät elannon hankkimisen **oikeudet**, oikeus kalastaa, oikeus metsästää ja oikeus kotitarveporonhoitoon asuinpaikassa ja asuinalueella (lapinkylä), **on ratkaistavissa asiakirjanäytön pohjalta**.

Saamelaisen tapakulttuurin mukaan maa-oikeudet kuuluvat perhe- ja/tai sukuyhteisölle. Niinpä vielä jakamattomien tai vasta jaettujen veromaiden osalta ongelmia ei ole, mutta niiden veromaiden osalta, jotka ovat joutuneet jakotoimien kohteeksi jo kruunun uudistilajärjestelmään mukauttamisen yhteydessä, on alueita voinut siirtyä muun suvun tai valtion haltuun. Näin on toki tapahtunut isojaonkin yhteydessä viranomaistoimituksilla, jättämällä rekisteröimättä veromaasta mukautettuun uudistilaan kuuluvia maa- ja vesialueita relevantilla tavalla tuomioistuimen vahvistaman toimituskirjan mukaisesti.

Näyttää siltä, että saamelaisten omistajanhallintaa ja yksinomaista käyttäjänhallintaa osoittavat asiakirjanäytöt, vaikka ne perustuvat tuomioistuimen päätöksiin, eivät riitä kumoamaan toisessa tuomioistuimessa omavaltaisesti saamelaisten asuinpaikkoja (veromaa) ja asuinalueita (lapinkylä) asuttanutta valtionhallintoa näiden saamelaisten omistamien maiden omistajana. Valtion omistajanasema lapinkylässä perustuu asiakirjanäytön mukaan implisiittiseen ”asuttajanoikeuteen”, mutta ei maakaaren tarkoittamaan saantoon, minkä omistuksellisen ristiriidan saamelaiset ovat nostaneet esille, ja tätä koskee kalastuslehden 3.3.1982 maa-oikeuden päätöstä analysoiva artikkeli.

Saamelaiset eivät saaneet läpi vaatimustaan metsähallituksen sulkemisesta pois koko oikeudenkäynnistä. He katsovat, että maat, joita metsähallitus väittää omikseen ja joiden perusteella se edellyttää tiettyjä vesiä yksinomaiseen omistukseensa, kuuluvatkin vanhojen lapinkylien osakkaille eli saamelaisille itselleen.

Kalastuslehti 3.3.1982

Implisiittisellä asuttamisoikeudella perustellun maanomistusoikeuden siirtämisen yksityisiltä saamelaisilta valtiolle väitetään hallituksen esityksessä HE 264/2014 olevan mahdollista ratkaista Suomen oikeusjärjestyksen tarjoamin menettelytavoin.

Suomen oikeusjärjestyksessä on turvattu tarkoituksenmukaiset ja tehokkaat menettelytavat maahan liittyvien vaatimusten ratkaisemiseksi myös siltä osin kuin on kysymys saamelaisten oikeuksista.

HE 264/2014

Maaoyikeuden ratkaisu vuodelta 1982 viittaa siihen, ettei Suomen oikeusjärjestyksessä ole relevanttia menettelytapaa saamelaiden subjektiivisten maahan liittyvien vaatimusten ratkaisemiseksi. Suomen oikeusjärjestyksessä on menettelytavat kansalaisten yhdenvertaisuuteen perustuvien, maahan liittyvien vaatimusten ratkaisemiseksi, mutta ei saamelaiden subjektiivisten maahan liittyvien vaatimusten ratkaisemiseksi, jotka vaatimukset pohjautuvat kumoamattomiin ja mitätöimättömiin tuomioistuinten päätöksiin ajalta ennen isojakoa.

Hallituksen esityksen HE 264/2014 sisältö viittaa siihen, ettei valtionhallinnolla ole aitoa halua Suomen valtion ja saamelaiden välisiä suhteita hieftäviä, maahan liittyviä oikeuksia koskevan erimielisyyden selvittämiseksi ja sovittelemiseksi,

Yleissopimuksen ja erityisesti sen 14 artiklan määräysten täytäntöönpanon pohjaksi laaditussa selityksessä todetaan, että saamelaiden kotiseutualueella saamelaiset ja muu väestö ovat asuttaneet osin samoja alueita ja harjoittaneet osin samoja elinkeinoja. Selitykseen Suomen hallitus ja saamelaiskäräjät Suomessa ovat kirjanneet yhteisymmärryksensä siitä, ettei yksityisten ja valtion maa- ja vesialueiden omistus-, hallinta- tai käyttöoikeuksiin puututa yleissopimuksen johdosta. HE 264/2014

vaikka erimielisyyden olemassaoloa ei kuitenkaan ole kiistetty.

Kysymys omistusoikeudesta valtionmaina hallinnoituihin maihin ja vesiin saamelaiden kotiseutualueella on ollut ristiriitaisen keskustelun kohteena koko sen ajan, kun asiakokonaisuuteen on yritetty hakea lainsäädäntöteitse toteutettavaa hallinnollista ratkaisua. HE 264/2014

Valtionhallinnon kannan etukäteen betonoiminen hallituksen esityksessä HE 264/2014 kuvatulla tavalla ei luo “kivikkoistakaan” maaperää totuus- ja sovintokomission työlle, jos komissiota on mahdollista edes perustaa valtion etukäteen lukkoon lyödyn kannan takia silloin, kun tarkoituksena on käsitellä maanomistusta koskevia erimielisyyksiä.

Saamelaiskäräjien ja hallintoviranomaisten kollektiivisen omistusoikeuden painottamista koskeva periaate on ristiriidassa asiakirjanäytön ja Oikeusministeriön Lapinmaan maaoyikeudet-tutkimuksen tulosten kanssa.

Ei voida osoittaa, että Kemin ja Tornion Lapeissa lapinkylällä olisi ollut kollektiivista omistusoikeutta kylän maihin. Lapinveromaat olivat primaaristi haltijoidensa yksityisessä, perinnöllisessä omistuksessa. Oikeusministeriö (2006), Lapinmaan maaoyikeudet

Lisäksi varauman, ... ettei yksityisten ja valtion maa- ja vesialueiden omistus-, hallinta- tai käyttöoikeuksiin puututa yleissopimuksen johdosta, esittäminen loukkaa saamelaiden subjektiivisia oikeuksia ja on ristiriidassa KP-sopimuksen täytäntöönpanoa valvovan ihmisoikeuskomitean suosituksen kanssa.

Erityisesti komitea (KP-sopimuksen täytäntöönpanoa valvova ihmisoikeuskomitea) suosittelee, että osapuolet suojaavat alkuperäiskansan oikeutta omistaa, kehittää, hallita ja käyttää yhteisöllisiä maitaan, alueitaan ja luonnonvarojaan. Osapuolten tulee ryhtyä toimenpiteisiin palauttaukseen alkuperäiskansoille niiden perinteisesti omistamat tai muutoin asuttamat tai käyttämät maat ja alueet jos tällaiset maat ja alueet on heiltä viety. HE 264/2014

Valtion maina hallinnoidut maa- ja vesialueet sisältävät sekä saamelaisten asuinpaikoista (veromaa) että myös asuinalueista (lapinkylät) isojaoissa vietyjä maa- ja vesialueita. **Veromaihin kuuluvien**, isojaoissa asianosaisille taloille **rekisteröimättä jätettyjen alueiden palauttamisen näille taloille, joille ne kuuluvat, tulee olla itsestään selvyys.**

Sen sijaan valtion hallinnoimiin lapinkylien yhteisalueisiin tulee palauttaa taloille oikeudet sen mukaan kuin Oikeusministeriön Lapinmaan maa-oikeudet tutkimus on todennut "lapinkylän asukkaiden muut poissulkevana kollektiivisena käyttöoikeutena".

Kysymys omistusoikeudesta valtionmaina hallinnoituihin maihin ja vesiin saamelaisten kotiseutualueella on ollut ristiriitaisen keskustelun kohteena koko sen ajan, kun asiakokonaisuuteen on yritetty hakea lainsäädäntöteitse toteutettavaa hallinnollista ratkaisua.
HE 264/2014

Keskustelun ristiriitaisuus ei saa olla esteenä oikeuksien palauttamiselle sen mukaisesti kuin asiakirjanäyttö ja tutkimustieto edellyttävät palautettavaksi.

Komitea totesi myös, että **yleissopimuksen tarkoituksena ei ole riistää muulta väestöltä sen pitkäaikaiseen käyttöön perustuvia oikeuksia.** Maa-oikeudet on taattava yhdenvertaisesti sekä saamelaisille että alueen muulle väestölle, ja ratkaisun on oltava reilu niin saamelaisten kuin muun väestön kannalta. HE 264/2014

Oikeuksien palauttamisen esteenä ei saa olla myöskään yleinen mielipide, eikä edes komitean mielipide, vaan oikeusvaltion ratkaisujen tulee perustua perustuslakiin ja oikeudellisiin periaatteisiin.

Kun oikeudellinen periaate on se, että samaa oikeudellista kohdetta koskeva vanhempi oikeus on vahvempi, niin oikeudet maa- ja vesialueisiin, jotka valtion lainsäädäntö- ja viranomaishallinnollisin toimin on saamelaisilta viety, tulee palauttaa alkuperäisille omistajilleen. Hallinnollisilla toimilla vietyjen maiden ja alueiden palauttamisvelvoite ei koske vain alkuperäiskansoilta vietyjä maita vaan yhtä lailla keneltä tahansa muultakin kansalaiselta vietyjä maita ja alueita.

Erityisesti komitea (KP-sopimuksen täytäntöönpanoa valvova ihmisoikeuskomitea) suosittelee, että osapuolet suojaavat alkuperäiskansan oikeutta omistaa, kehittää, hallita ja käyttää yhteisöllisiä maitaan, alueitaan ja luonnonvarojaan. Osapuolten tulee ryhtyä toimenpiteisiin palauttaakseen alkuperäiskansoille niiden perinteisesti omistamat tai muutoin asuttamat tai käyttämät maat ja alueet jos tällaiset maat ja alueet on heiltä viety. HE 264/2014

Niinpä totuus- ja sovintokomission tehtävänä on selvittää, mitä maa- ja vesialueita saamelaisilta on vuosikymmeniä kestäneen isojakotoimituksen yhteydessä viety, kun näyttää siltä, ettei saamelaisille viranomaisten taholta haluta antaa isojakolain 12 §:n tarkoittamaa mahdollisuutta näyttää valtiota parempaa oikeutta maa- ja vesialueisiin, jotka viranomaistoimituksilla on valtion omaisuudeksi rekisteröity. Oikeusvaltiolle velvoitetusta hyvästä hallintotavasta saamelaisten maanomistusoikeuden ratkaisemisessa ei ole ollut tietoaakaan isojaon yhteydessä.

Joka tapauksessa saamelaisten omaehtoinen, **sekä sukuyhteisön yksinomainen jakamaton maankäytön kulttuuri että lapinkyläyhteisön muut poissulkeva jakamaton maankäytön kulttuuri tuhottiin valtionhallinnon toimesta lopullisesti isojakotoimituksilla**, jotka kohdistettiin saamelaisten veromaista uudistiloiksi mukautettuihin asuinpaikkoihin ja lapinkyläyhteisön asuinalueeseen.

Kokonaisvaltaisessa poliittis-hallinnollisessa suomalaistamisprosessissa saamelaisten maahan liittyvien oikeuksien huomioon ottamatta jättäminen on Suomen valtion ja saamelaisten välisiä suhteita rikkovana erimielisyytenä asiakirjanäytön ja tutkimustiedon takia eksakti ja selvimmin sovitettavissa oleva ristiriita.

Muut sukuseura Bihtožat ry:n kirjeessä 23.1.2018 esille nostamat oikeudenloukkaukset, jotka koskevat epäoikeudenmukaisen kohtelun aiheuttamia mentaalisia, psyykkisiä, taloudellisia ja ihmisoikeudellisia seuraamuksia, ovat todennettavissa kirjallisen näytön perusteella.

Mentaalisten seuraamusten osalta valtion ja saamelaisten välisiä suhteita hiertävä viranomaistoiminnan historia ulottuu aina 1600-luvulle, jolloin saamelaisia käännytettiin kristinuskoon jopa uhkailemalla fyysisillä rangaistuksilla.

Seuraavana päivänä hän haastoi jälellä olevien kylien käräjille saapuneen väen oikeuden eteen, vaatien heitä tunnustamaan rumpunsa, seitansa ja uhripaikkansa. Tällöin Maanselän kylänvanhin aikoi juosta ulos pakoon, mutta lapinvouti kutsutti hänet takaisin uhaten panna hänet käsi- ja jalkarautoihin. Sen kuullessaan hän katui, mitä oli tietämättömyydessään tehnyt, ja lupasi yhdessä muiden kanssa hylätä niin ”pyhän” takaoven kuin rumpunsa ja muun taikauskon siitä lähtien. Täten siis ”metsälappalaisetkin” kääntyivät maaliskuun 8 päivänä 1670. — Kaikilla heillä ei kuitenkaan tapahtunut vilpitöntä sydämen kääntymistä, ja joidenkin mieliin jäi vielä muutamaksi ajaksi voitetun katkeruutta ja vastustus- ja valitushalua.

Tuomo Itkonen (1952), Inari

Saamelaisten käännyttäminen saavutti päämääränsä 1800-luvulla, kun Lars Levi Laestadius loi saamelaisille sopivan kristillisen koulukunnan.

1.3.1. Laestadius

Lars Levi Laestadius ei suinkaan tutustunut saamelaiseen ajatusmaailmaan vasta pappina toimiessaan, vaan sai sen kodin perintönä. Hän oli äitinsä puolelta saamelaista sukujuurta. Samoin Laestadiuksen puoliso polveutui saamelaisesta suvusta. Hänen viitekehyksensä kannalta vieläkin tärkeämpää oli se, että hän syntyi, kasvoi ja toimi syvällä saamelaiskulttuurin keskellä kaukana ruotsalaisesta elämästä ja yhteiskunnasta.

Nilla Outakoski (1991), Lars Levi Laestadiuksen saarnojen maahiskuva

Eikä edes sukumme Bihtožatkaan välttynyt käännyttämisen aiheuttamasta mentaalisesta stressistä. Piittus-Piera, Per Klemetsen Porsanger, joutui joulumarkkinoilla Varangerin vuonon pohjukassa tappeluun kirkkoherran kanssa. Näyttää siltä, että sukunsa talvilaidunalueella asettunut Bihtožat-suku joutui aikaisempien sukupolvien liikkumisvapauteen tottuneen elämäntavan takia luetuksi sopeutumattomien saamelaisten joukkoon (vrt. Paulaharju).

Uula, joka kerran
oli rinnustellut läns-
mannin kanssa, jopa
pitkä Piittus-Piera-
kin, joka kerran oli
tapellut itse kirkko-
herran kanssa. Mutta

Samuli Paulaharju (1926), Taka-Lappia

Sen sijaan Per Klemetsenistä seuraava sukupolvi käännytettiin kristinuskoon niin tehokkaasti, että Elle-Per-Ovllásta, Uula Porsanger tuli myöhemmällä iällä saarnamies, joka kirjoitti kaksi saamenkielistä saarnavihkoa "Ipmilii oamastuvvon eallin" ja "Čuorvu jietna Sámi meahccis".

Mutta kun Aapa-Hans ja Olli Koskamo tulivat saarnaamaan sinne Jumalan lakia ja iankakkista kadotusta ja helvetin tulta, niin kansaa luokonaan kaatui ympäri pirttiä ja ulkopuolellekin pitkin seiniä, muutammat menen aivan hengettömiksi. Viina-ankkoja lyötiin palasiksi, pulloja pirstottiin ja viina laskettiin hankeen, itkettiin ja huudettiin, ja kymmeniä ihmisiä tuli luonostansa hulluiksi. Oula Porsangerkin silmät vain päässä seisoen laukkasi ympäri kylää huudellen: »Sotomma tyhjäksi... Sotomma tyhjäksi!» Mutta kun Olli Koskamo sitten rupesi todistamaan kansalle syntien anteeksi saamisesta ja veriyljystä Kristuksesta, niin tunnoiltaan lyödyt vähitellen selvisivät, ja

Samuli Paulaharju (1926), Taka-Lappia

On vaikeata todistaa mentaalisen stressin epäedullista vaikutusta, kun kääntyminen kristinuskoon on voinut olla aitoa. Elle-Per-Ovllán ajoittainen vetäytyminen erämaahan lienee kuitenkin ollut mentaalisen stressin itseopittu hoitokeino.

Tuntureilla poroelojensa kanssa kulkeneen suvun, josta osoituksena on lasten kastaminen tunturissa

Peder (Per) Pedersen Porsanger (Bihtoš-Piera), dp. 04.03.1769 i fjellet, käännättäminen suomalaisen yhteiskunnan sovinnaiseen tapakulttuuriin alkoi vasta sen jälkeen kun pohjoinen valtakunnan raja vuonna 1852 suljettiin.

Bihtožat, jotka olivat kulkeneet vapaasti poroeloiheen Porsangerin vuonolla sijaitsevan kesälaidunpaljakan, Bihtošjalggadas, ja Suomen puolisen talvilaidunalueen, Karigasniemen Sulaojan ympäristössä sijaitsevan talvilaidunalueen Bihtoš-Per-jeaggi (Allamaras) väliä, joutuivat ensin 1751 rajasopimuksen takia luopumaan kesälaidunalueen hallintaoikeudestaan, kun omistussuhteista maata ei saanut olla enää kahden valtakunnan alueella. Lisää taloudellista vahinkoa perinteiselle elannon hankkimiselle, metsästykselle, kalastukselle ja kotitarveporonhoidolle aiheutti se, että suvun veromaa Outagoikka pirstottiin useiksi uudistiloiksi kruunun toimesta vuonna 1860 kaventaen sukukohtaisen Outagoikka fiskare lägen elannon hankkimisen mm. Gaskadallu nybyggen elinkeinoperusteiseksi maankäyttöoikeudeksi.

Sen sijaan avioitumisen kautta muodostuneen Bihtožat-sukuhaaran Elle-Per-Ovllá-Rávná, Rauna Porsanger sukukohtainen haltijanoikeus (immission, haltijakiinne) säilyi veromaahan Qvadniljokka aina vuoteen 1965 asti, jolloin se vahvistettiin perintöön perustuvaksi haltijanoikeudeksi. Isojaon kohteeksi

veromaasta uudistilaksi mukautettu Qvadniljokka joutui kuitenkin samalla tavalla kuin muutkin saamelaisten omistamat veromaat.

Kansakoulun perustaminen Outakoskelle vuonna 1886 lopetti perinteisen yhdessä vanhempien kanssa tekemällä oppimisen kulttuurin ja koululakiin perustuva suomalaistaminen aloitettiin jo lapsesta pitäen. Niinpä vasta 1800-luvun alussa tuntureilta suvun talvilaitumille vakinaisesti asumaan asettunut Bihtožat-suku suomalaistettiin.

Toisessa maailmasodassa Bihtožat-sukukin koki menetyksen, kun Elle-Per Ovllä-Niillas, Nils Olsson Porsanger sai surmansa taistelussa itsenäisen Suomen puolesta.

Suomen valtion harjoittamasta suomalaistamispolitiikasta on seurannut Bihtožat-suvullekin yleisiä asuttajakolonialismista johtuvia psyykkisiä ongelmia, kuten päihdeongelmia. Todistettavasti useista miespuolisista henkilöistä on tullut alkoholisteja ja heitä on jopa alle neljäkymmen vuoden ikäisenä kuollut liiallisen alkoholin käytön takia.

Mikä on valtion harjoittaman kokonaisvaltaisen suomalaistamispolitiikan, saamelaisten subjektiivisten ihmisoikeuksien kaventaminen ja riistäminen kansalaisten yhdenvertaisuuden verukkeella laaditun kansallisen lainsäädännön nojalla, merkitys saamelaisille yksilöille, sukuyhteisöille ja lapinkyläyhteisöille? **Se, mikä Suomen valtionhallinnon näkökulmasta katsottuna näyttää hyvältä hallinnolta ja oikeudenmukaiselta saamelaisia kohtaan, saattaa paljastua saamelaisten näkökulmasta sorroksi, alistamiseksi ja ihmisoikeuksien loukkaamiseksi.**

Esimerkkinä saamelaisiin kohdistetusta sorrosta, alistamisesta ja oikeuksien eliminoimisesta voidaan hyvästä syystä pitää Tenojoen kalastussopimusta. Valtionhallinnon näkökulmasta kalastussopimus voi olla saamelaisten oikeudet huomioon ottava säädös, mutta saamelaisten näkökulmasta katsoen Tenosopimuksilla on jo vuosikymmenien ajan **kavennettu saamelaisten elannon hankkimisen ihmisoikeuksia** ja siirretty saamelaisten subjektiivisia oikeuksia valtaväestölle, joka käyttää vesialuetta huvikalastukseen.

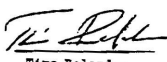
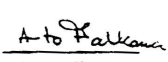
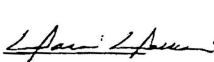
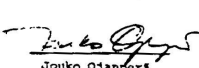
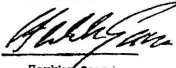
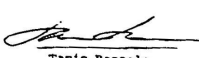
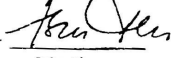
Saamelaisten Tenojokea koskevien, subjektiivisen elannon hankkimista koskevien **ihmisoikeuksien eliminoimistavoitteilla** on jo kahden vuosikymmenen historia, joka perustuu kokoomus- ja keskustapuolueiden puoluejohdonkin 28.2.1996 allekirjoittamaan ohjauskirjeeseen sääntelyn ”jatkotoimenpiteiksi”. Jatkotoimenpiteeksi esitetään saamelaiseen elannon hankintaan ja kulttuuriin kuuluvan pato- ja verkkopyynnin lopettamista kokonaan kaikissa Tenojoen vesistön osissa. Saamelainen luontaiseen elannon hankintaan perustuva elämäntapa halutaan poliittisten päättäjien toimesta lakkauttaa. Siitä syystä ei ole ihmettelemistä siinä, että Tenojoen kalastussopimus 2017 hyväksyttiin eduskunnassa saamelaisten kiivaasta vastustuksesta huolimatta. Ohjauskirje on pöyryttävä esimerkki ihmisoikeuksien loukkaamisesta, sillä tarkoittaahan se joidenkin ihmisten elämän perusedellytyksen, elannon hankkimisen eliminoimista.

Jatkotoimenpiteet:

Suomen ja Norjan välille tulisi pyrkiä neuvottelemaan uusi kalastusopimus ja kalastussääntö, jotka koskisivat myös Tenon Norjan puoleista jokiosuutta ja Tenovuonoa. Nykyiseen sopimukseen nähden tulisi tehdä seuraavia muutoksia:

- 1) Tenovuonossa tapahtuvan lohen kassikasvatuksen laajuutta ja sijoittumista säädellään siten, ettei kasvatustoiminta uhkaa Tenon alkuperäistä lohikantaa.
- 2) Gyrodactylus salaris- lohlloisen ja muitten kalatautiin leviäminen Tenojoen vesistöön pyritään määrätietoisesti estämään.
- 3) Kalastus järjestetään Tenolla siten, ettei lohen luontainen lisääntymisen missään osassa vesistöä vaarannu. Tämä tapahtuu ennen muuta lopettamalla lohienkalastus lankapyydyksillä ja lohipadoilla kaikissa Tenojoen vesistön osissa

Helsingissä 28.2.1996

Timo Relander	Arto Palkama	Harri Holkeri
Jouko Ojanperä	Herkko Saari	
Tapio Rantala	Esko Aho	
	"Pro Salmona Tenonense"	

Tenojoen kalastussopimuksen hyväksymisestä saamelaisten elannon hankkimisen ihmisoikeuksia eliminoivalla tavalla voi ottaa kunnian eduskuntakin.

Huolimatta siitä, että saamelaisten oikeudet on lähes tyystin eliminoitu Suomen valtion harjoittamassa alue- ja vähemmistöpoliittisessa säädöskulttuurissa, lukuun ottamatta kielen sinänsä ja kulttuurin sinänsä harjoittamisen oikeutta ja kielen käytön oikeutta viranomaisissa, toivomme Suomen valtion ja saamelaisten välisiä suhteita käsittelevän komission perustamisen edellytyksiä analysoitaessa ja mahdollisesti perustettaessa otettavaksi lausuntomme huomioon.

Utsjoella 10.2.2018

Bihtožat ry.:n puolesta

Olavi Porsanger, puheenjohtaja
Osoite: Tenontie 7900, 99980 Utsjoki

Arvi Hagelin, Bihtožat ry:n jäsen
Osoite: Tenontie 3882, 99980 Utsjoki

Tiedoksi: Saamelaiskäräjät, Tiina Sanila-Aikio
Oikeusministeriö, Johanna Suurpää